

Литовченко Людмила Валеріївна,
аспірант Полтавського державного аграрного
університету
Брюхович Дмитро Сергійович,
аспірант Сумського національного аграрного
університету

Lytovchenko Liudmila, PhD-student of
Poltava State Agrarian University,
<https://orcid.org/0000-0003-2915-0363>
Briukhovych Dmytro, PhD-student of
Sumy National Agrarian University,
<https://orcid.org/0009-0005-6831-5564>

**ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДПРИЄМСТВ-
ВИРОБНИКІВ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР
PECULIARITIES OF MANAGING THE ECONOMIC BEHAVIOR OF ENTERPRISES PRODUCING
OIL CROPS**

Литовченко Л. В., Брюхович Д. С. Особливості управління економічною поведінкою підприємств-виробників олійних культур. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 4. С. 140-144.

Lytovchenko L., Briukhovych D. Peculiarities of managing the economic behavior of enterprises producing oil crops. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022. Volume 7. № 4, pp. 140-144.

Розвиток виробництва олійних культур в Україні є стратегічно важливою сферою, оскільки вона створює конкурентні переваги у задоволенні попиту на зовнішньому та внутрішньому ринках. Метою дослідження є визначення особливостей управління економічною поведінкою підприємств-виробників олійних культур України та її прояву в сучасних умовах. За результатами дослідження доведено, що модель економічної поведінки виробника олійних культур відображає ступінь його участі в економічних процесах на різних рівнях, фінансові та організаційні можливості, а також визначає позицію на ринку та у вирішенні соціальних проблем сучасного життя. Доведено, що економічна поведінка підприємства буде різнитися залежно від стану економіки в країні, в якій базується бізнес. Також з'ясовано, що позитивні зміни у зовнішньому середовищі здатні викликати відповідні зміни у внутрішньому середовищі та в економічній поведінці підприємств. Саме цей факт слід враховувати при формуванні державної політики розвитку та підтримки агропромислового сектору. Сучасні трансформаційні процеси вимагають змін у системі управління підприємствами за допомогою формування нових напрямів економічної поведінки. Перетворення в ході відновлення роботи підприємств та орієнтації на їх розвиток у післявоєнний час вже сьогодні формують нові правила і норми поведінки, що стосуються їх взаємодії з іншими суб'єктами ринку (споживачами, постачальниками, посередниками, фінансовими установами).

Ключові слова: управління економічною поведінкою, функціонування підприємства, ефективність, виробництво олійних культур, стан економіки країни.

The development of oilseed production in Ukraine is a strategically important area, as it creates competitive advantages in meeting demand on foreign and domestic markets. The purpose of the study is to determine the peculiarities of managing the economic behavior of enterprises producing oil crops in Ukraine and its manifestation in modern conditions. According to the results of the study, it was proved that the model of economic behavior of an enterprise specializing in the production of oil crops reflects the degree of its participation in economic processes at various levels, financial and organizational capabilities, as well as determines the position in the market of relevant crops and in solving social problems of modern life. It has been proven that the economic behavior of the company will vary depending on the state of the economy in the country where the business is based. It was also found that positive changes in the external environment can cause corresponding changes in the internal environment and in the economic behavior of enterprises. They will be able to reorient their activities in favor of domestic consumers. In fact, it should be considered when forming the state policy for the development and support of the agro-industrial sector. Furthermore, these transformations will be facilitated by the restoration of normal, safe operation of enterprises, a transparent procedure for the purchase of electricity, and the growth of demand for oilseed products in the domestic market. The problems accumulated during the martial law, which were superimposed on previously unresolved crisis phenomena in the agricultural sphere, the chaotic economic behavior of many farmers today indicate that without a thorough understanding of the motives of the enterprises' behavior, the choice of ways of effective economic development becomes difficult and uncertain. Modern transformational processes require changes in the management system of enterprises through the formation of new directions of economic behavior. Transformations during the recovery of enterprises and orientation towards their development in the post-war period are already forming new rules and norms of behavior regarding interaction with other market subjects (consumers, suppliers, intermediaries, financial institutions).

Keywords: management of economic behavior, functioning of the enterprise, efficiency, production of oil crops, state of the country's economy.

Вступ

Важливість переходу виробничих відносин сучасної економіки на новий більш якісний рівень актуалізує розвиток теоретичних та практичних досліджень щодо підвищення ефек-

© Литовченко Людмила Валеріївна, Брюхович Дмитро Сергійович, 2022

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2022 рік. Том 7. № 4.

тивності агробізнесу на основі управління своєю економічною поведінкою з урахуванням сучасних глобальних викликів. Впровадження в систему управління підприємствами такого напрямку, як моделювання економічної поведінки, здатне зробити підприємства-виробники олійних культур орієнтованими на активне використання доступних потенційних ресурсів, що в майбутньому значно підвищить їх конкурентоспроможність на внутрішньому та на зовнішніх олійних ринках. На жаль, в сьогоdnішніх мовах воєнного стану умови господарювання змінюється, зростають запити на споживання сировинної продукції, а цінова ситуація формується не на користь виробників олійних культур. Все це актуалізує питання управління ефективністю та відносить його до найважливіших завдань національної економіки і суспільства.

З метою формування рекомендацій щодо підвищення ефективності виробництва олійних культур перш за все слід виявити питання, які є базовими щодо подальшого розвитку підприємств в цій сфері. Теоретичні та практичні питання управління результатами та економічною поведінкою підприємств олійної промисловості знайшли своє відображення у працях багатьох науковців, зокрема таких, як: Л. Гейко, А. Іванько, О. Карамушка, О. Кузнецов, С. Мороз, О. Митченко, Л. Петришин, В. Піддубний, А. Побережна, В. Проценко, Л. Старшинська, А. Снеткова, Т. Устік, І. Чехова, Н. Шibaєва та ін. Однак правильне визначення шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств-виробників олійних культур визначається висновками щодо оцінки наявних організаційно-економічних умов їх функціонування, спираючись на особливості внутрішнього та зовнішнього середовища агробізнесу в умовах воєнного стану та напрямів його розвитку.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є визначення особливостей управління економічною поведінкою підприємств-виробників олійних культур України та її прояву в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу

Правильність та своєчасність економічної поведінки підприємства наближає його до успіху, а його власників до значних прибутків. На основі дослідження світового досвіду виокремлюють наступні основні напрями розвитку сфери виробництва олійних культур [1, 2]: 1) технічне переозброєння та модернізація матеріально-технічної бази підприємства та способів (технологій) вирощування олійних культур; 2) використання інтенсивних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій виробництва; 3) освоєння нових методів реалізації та просування продукції; 4) розширення ринків збуту виробленої продукції; 5) перехід на нові сорти та гібриди при вирощуванні олійних культур.

Але специфіку діяльності окремого виробника буде визначати обрана модель економічної поведінки підприємства. Вона відображає ступінь його участі в економічних процесах на різних рівнях, фінансові та організаційні можливості, а також визначає позицію на ринку та у вирішенні соціальних проблем сучасного життя. Економічна поведінка підприємства буде різнитися залежно від стану економіки в країні, в якій базується бізнес, так, наприклад, в період кризи відносини можуть загострюватися не тільки з державою, а й з партнерами.

На рис. 1 наведено особливості економічної поведінки підприємств-виробників олійних культур залежно від стану економіки в країні. Отже, коли все гаразд і відбувається розвиток ринкових відносин в Україні, вибір економічної поведінки виробництва олійних культур значною мірою залежить від фінансового та інноваційного потенціалу підприємства, а також від дієвості заходів наступальної конкурентної стратегії.

Циклічні макроекономічні кризи неминучі, але їх глибина залежить від державної політики та застосовуваних інструментів регулювання (митно-податкові, організаційні, соціальні тощо). Але яка б криза не була, можна виділити певні конфліктні ситуації, які найчастіше будуть мати місце при здійсненні економічної поведінки виробників олійних культур. Це неплатежі з боку контрагентів, погіршення умов поставки сировини і основних засобів, банкрутство підприємств-постачальників та покупців, порушення домовленостей, відмови від реалізації спільних проєктів тощо. Змінюючи свою поведінку і вибір її моделі з метою виживання в нестабільному зовнішньому середовищі, багато підприємств змушені обмежувати свою діяльність щодо подальшого розвитку. Це може бути пов'язано з високими ризиками (наприклад, при варіанті нового товару чи послуги), непомірними в цей час витратами (наприклад, при інвестуванні чи впровадженні інновацій), обмеженими умовами (наприклад,

при зміні державних програм пріоритетного розвитку, відміні пільг). У зв'язку з цим агровиробники будуть скорочувати інвестиційні програми або переносити їх на більш віддалені терміни, відмовлятися від виходу на нові ринки збуту тощо.

Рис. 1. Особливості прояву економічної поведінки виробника олійних культур залежно від стану економіки в країні. Складено автором на основі узагальнення [2-6]

Як відомо, сфера виробництва та переробки продукції олійних культур, перш за все, є експортоорієнтованою. Отже, економічна невизначеність підприємства виступатиме однією з основних умов економічної безпеки, критерієм якої стає міра залежності національної економіки від зовнішніх ринків. А економічна криза призведе до падіння капіталізації багатьох підприємств і загострить соціальну напруженість. Тож виробникам олійних культур слід планувати антикризові дії при формуванні власної економічної поведінки. Вирішивши проблему вибору заходів, підприємство має здійснити диференційований підхід та спланувати альтернативні дії на основі постійного відстеження динаміки ринкових чинників, які впливатимуть на його прибуток та в цілому на ефективність підприємства: ціни, податки, кредитні ставки, курси валют. Слід наголосити на тому, що релевантна економічна інформація останнім часом набуває статусу незамінного ресурсу дослідження в різноманітних напрямках, а завдяки процесам цифровізації полегшено доступ до неї, що позитивно впливає на здатність підприємства до планування своєї діяльності з урахуванням виявленої динаміки.

Держава ж, в свою чергу, має вдосконалювати або створювати нові інститути, адаптивні до ринкових відносин, а також які здатні враховувати національні особливості економіки, що сформувалися під впливом не тільки економічних, соціально-психологічних факторів, а й конкурентних позицій на глобальному ринку олійних культур.

Якщо циклічні макроекономічні кризи є неминучими, але механізми її подолання світу відомі, то військова агресія та її катастрофічний вплив на будь-який бізнес є специфічною кризою, досвіду виживання для агроринку в нашій країні ще не було. Сучасні умови формування

економічної поведінки виробників олійних культур вже майже рік знаходяться в стані кризи, переважно викликані наслідками військових дій. Змінилися умови та позиції збуту, втрачені деякі ринки та стали недоступними логістичні маршрути. Посилена останнім часом експортоорієнтованість олійної промисловості, особливо що стосується насіння, створює певні проблеми та втрату прибутковості виробництва олійних культур. Очікування та подальші дії в рамках державного регулювання та безпекової позиції також зв'язують руки бізнесові. Ця залежність обумовлена економічною кризою сьогодення, яка торкнулася переважної кількості вітчизняних підприємств-виробників. Що стосується відносин з державою в цей період, то конфліктні питання виникають і з приводу регулювання каналів збуту, і збитків через пошкоджене майно та врожай, і земельних відносин. Окремо слід зазначити проблеми у сфері енергопостачання. Через руйнування великої частки об'єктів енергетичної інфраструктури виникли серйозні проблеми в живленні підприємств. Підприємства останнім часом живуть за графіком планових та аварійних відключень.

Деякі представники агробізнесу для підстрахування придбали генератори, інші, зокрема переробні підприємства, наголошують на небезпечних наслідках та звертаються до влади з пропозицією включення їх до переліку критичної інфраструктури через те, що вони є вибухо-небезпечними. Інша частина просто констатує збитки та відправляє працівників у вимушений простій, продає продукцію по факту будь-якої якості без доведення її до вищого рівня тощо.

Спираючись на думку аналітиків, з'ясовано, що закупівля імпоротної електроенергії може бути цікавою середньому та великому бізнесу, для яких вартість електроенергії не займатиме значної частки в собівартості готової продукції, але безперебійне постачання електроенергії є критичним для здійснення виробництва. Для малого ж бізнесу підписання комерційного договору на закупівлю імпоротної електроенергії не буде вигідним, оскільки такі підприємства переважно користуються електроенергією на умовах універсальної послуги.

Висновки та перспективи подальших розвідок

За результатами дослідження можна зробити висновок, що модель економічної поведінки підприємства, яке спеціалізується на виробництві олійних культур, відображає ступінь його участі в економічних процесах на різних рівнях, фінансові та організаційні можливості, а також визначає позицію на ринку відповідних культур та у вирішенні соціальних проблем сучасного життя. Доведено, що економічна поведінка підприємства буде різнитися залежно від стану економіки в країні, в якій базується бізнес, так, наприклад, в період кризи відносини можуть загострюватись не тільки з державою, а й з партнерами.

Також було з'ясовано, що позитивні зміни в зовнішньому середовищі здатні викликати відповідні зміни у внутрішньому середовищі та в економічній поведінці підприємств. Вони зможуть переорієнтувати свою діяльність на користь вітчизняних споживачів. Саме цей факт слід враховувати при формуванні державної політики розвитку та підтримки агропромислового сектору. Звісно, цим трансформаціям сприятиме відновлення нормальної, безпечної роботи підприємств, прозорої процедури закупки електроенергії, зростання попиту на продукцію олійних культур на внутрішньому ринку, а також зміни в галузевій структурі виробництва та переробки.

Накопичені в ході воєнного стану проблеми, які наклалися на невирішені раніше кризові явища в агросфері, хаотичність економічної поведінки багатьох аграріїв сьогодні свідчать про те, що без досконалого розуміння мотивів поведінки підприємств, в тому числі в їх культурному, соціально-психологічному аспекті, вибір шляхів ефективного економічного розвитку стає складним та необґрунтованим. Сучасні трансформаційні процеси вимагають змін у системі управління підприємствами за допомогою формування нових напрямів економічної поведінки. Перетворення в ході відновлення роботи підприємств та орієнтації на їх розвиток у післявоєнний час вже сьогодні формують нові правила і норми поведінки, що стосуються їх взаємодії з іншими суб'єктами ринку (споживачами, постачальниками, посередниками, фінансовими установами тощо).

Список літератури

1. Карамушка О. М., Мороз С. І. Аналіз виробництва зернових та олійних культур в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6592>.
2. Крюкова І. О., Степаненко С. В. Ефективність вітчизняного агробізнесу у призмі пріоритетів сталого розвитку. *Агросвіт*. №9-10. 2022. С. 3-12.

3. Петришин Л. Економічна поведінка сільськогосподарських підприємств у мінливому середовищі розвитку: монографія. Львів: Сполом, 2021. 442 с.
4. Петрова О. О. Диверсифікація олійного бізнесу та розвиток виробництва нетрадиційних олій на Херсонщині. *Агросвіт*. №21. 2020. С. 41-48. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.21.41.
5. Снеткова А.В. Інвестиції у необоротні активи підприємств олійно-жирової промисловості України: динаміка, проблеми та перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 21. С. 75-83.
6. Чехова І. В. Формування та розвиток ринку олійних культур: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: Аграрна наука, 2021. 144 с.
7. Лагодієнко В. В., Демченко А. М. Суспільні інститути: суть, стан, вплив на функціонування господарського середовища аграрної сфери виробництва. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 2. С. 73-83.
8. Nitsenko, V., Mardani, A., Streimikis, J., Ishchenko, M., Chaikovsky, M., Stoyanova-Koval, S., & Arutiunian, R. Automatic Information System of Risk Assessment for Agricultural Enterprises of Ukraine. *Montenegrin Journal of Economics*, 2019. 15(2), pp. 139-152.

References

1. Karamushka, O. M., Moroz, S. I. (2018). Analiz vyrobnytstva zernovykh ta olijnykh kul'tur v Ukraini. []. *Efekty`vna ekonomika*. [Effective economy]. (electronic journal). № 10. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.10.41
2. Kriukova, I.O., Stepanenko, S.V. (2022). «Efficiency of domestic agrobusiness in prisms of priorities of sustainable development». *Ahrosvit*. no. 9-10, pp. 3-12. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.3>
3. Petryshyn, L. (2021). *Ekonomichna povedinka sil's'kohospodars'kykh pidprijemstv u minlyvomu seredovyschi rozvytku*. [Economic behavior of agricultural enterprises in a changing development environment]. Spolom. Lviv. Ukraine.
4. Petrova, O. O. (2020). «Diversification of oil business and development of production of non-traditional oils in the Kherson region». *Ahrosvit*. №21, pp. 41-48. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.21.41.
5. Snetkova, A.V. (2019). «Investments in non-current assets of enterprises of the oil and fat industry of Ukraine: dynamics, problems and prospects». *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 21, pp. 75-83. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.21.75
6. Chekhova, I. V. (2021). Formuvannia ta rozvytok rynku olijnykh kul'tur: teoriia, metodolohiia, praktyka. [Formation and development of the market of oil crops: theory, methodology, practice]. Ahrarna nauka. Kyiv. Ukraine.
7. Lahodiienko, V. V., Demchenko, A. M. (2021). «Social institutions: essence, state, influence on the functioning of the economic environment of the agrarian sphere of production». *Aktual'ni problemy innovatsijnoi ekonomiky*. № 2, pp. 73-83. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2021-2-13>
8. Nitsenko, V., Mardani, A., Streimikis, J., Ishchenko, M., Chaikovsky, M., Stoyanova-Koval, S., & Arutiunian, R. (2019). Automatic Information System of Risk Assessment for Agricultural Enterprises of Ukraine. *Montenegrin Journal of Economics*, 15(2), pp. 139-152. <https://doi.org/10.14254/1800-5845/2019.15-2.11>.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2022 р.